

MŰHELY

DOMONKOS OTTÓ | Az ország első Patikamúzeuma Sopronban

Visszaemlékezve a 40 év előtti időkre, a patikamúzeum megalapítására, ma is szeretettel és büszkeséggel gondolok arra a baráti és szakmaszerető együttműködésre, amely Nikolics Károly, Horváth Dénes és köztem kialakult. Munkánkhoz azonban nélkülözhetetlen volt a soproni gyógyszerészek egyöntetű támogatása, segítőkészsége is. A megvalósítást a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és Könyvtár nagyvonalúan segítette elő, lemondva országos jogkörű gyűjtésük gyakorlásáról. Mindezt Antall József főigazgató-helyettes közvetlen intézkedéseinek köszönhetjük.

A Patikamúzeum megnyitása nagy érdeklődést váltott ki a gyógyszerész szakmában. Az 1968. június 11-12.-re szervezett megnyitás és tudományos ülészek eredményeként alakult meg a Magyar Gyógyszerészeti Társaság Gyógyszerészettörténeti Szakosztálya. Ez lendületet adott a következő években egy sor patikamúzeum, illetve múzeumi gyűjtemény megteremtésére.

A múzeum megnyitásának 40. évfordulóra tervezett ülészek szervezését a soproni gyógyszerészek kezdeményezték. A Soproni Múzeum kérésére ezzel csatlakoztunk a szeptember 20-21.-re meghirdetett országos, sőt európai „Kulturális Örökség Napjai” c. rendezvényekhez, melyek idején a reneszánsz volt. A helyi gyógyszerészetre vonatkozóan, a műemléki és levéltári kutatásoknak két kiemelkedő emléket mutathatjuk be ezen alkalommal.

Az első maga a Patikamúzeum épülete, amely a műemléki kutatások alapján a középkorban lábasházként működött. A Gambrinus-háztól egy 4,5 méter széles közle választotta el a déli oldalon. Gótikus keresztboltozatos földszintje fölött, emeleti magasságban gótikus nyílászoport került feltárássra és bemutatásra. Feltételezhető, hogy az épületnek hasonlóan díszes homlokzata nézett a Fő térre. Az épület körüljárhatósága készíthette a városi tanácsot arra, hogy lebontassa az épületet, így bővítendő a Fő teret, azaz a piacteret. Azonban 1525-ben maga a király, II. Lajos az épület szépségére hivatkozva kérte a tanácsot, hogy térjenek el a szándékuktól. II. Lajos, majd Mária királyné további két oklevélben már arra utasította a tanácsot, hogy az épületet Boltos Mátyás királyi alharmincadosnak adják. Nyomós érve az volt, hogy annak a piac fölötti felügyeletet kellett ellátnia.

A másik fontos patika-vonatkozású építmény a tér szemközti sarkán álló ház, ma Fő tér 8. – Storno-ház –, amelyben 1482-1483 telén Mátyás király szállt meg Bécs elleni hadjárata idején. A városháza felé néző oldalon öt kisebb bolt bejáratát tárta fel a műemléki kutatás. Az épület adás-vételi iratai bizonyítják, hogy a városi tanácsnak bérbeadási joga volt ezekre a helyiségekre. Így az 1544-ben Ákosházi

Sárkány Antal tulajdonába került ház földszintjén is patika bérletet sejtethünk, mivel ő kéri a tanácsot, hogy segítsen behajtani Karl Lőrinc gyógyszerész elmaradt bérleti tartozását. Ennek özvegye 1588-ban Seidl Péternek adta el a gyógyszertárat a „Corpus”-sal együtt. Seidl működését 1594-ig ismerjük. Őt követi Peer Sebestyén, majd Haindl Zakariás, akiről tudjuk, hogy működésével elégedetlen volt a tanács. 1601-ben a Bécsújhelyről érkező Heringshauser János volt az, aki az elhanyagolt helyiségeket rendbe hozatta, és ezért 22 tallér térítést kért a tanácstól.

A műemléki kutatás a sarokhelyiségben feltárt egy sötétkék mennyezetet, arany csillagokkal teleszórva, ami ritkaság, a misztikus, alkimista műhelyek hagyományát követő kifestés. 1603-ban Heringshauser maga helyett Pál öccsét állította a patikába, majd őt követte Marb Tóbiás, aki 1613-ban halt meg. 1614-ben Sotgräber György, 1633-ban König János a bérlő, majd az őt követő Stephan János kezébe kerül a patika és ő nevezi el „Fekete Elefánt”-nak. Ő azonban 1642-ben már a Fő tér 2-ben végrendelkezik, gyógyszertárát itt is Fekete Elefántként nevezi meg. Tehát átköltözött a Sárkány-házból a mai patikaházba. Házi Jenő és Dávid Ferenc kutatásai alapján megállapíthatjuk, hogy az akkor Sárkány-háznak nevezett épületben az 1573–1640 közötti időben gyógyszertár működött, melynek csillagos kék mennyezetét helyreállítva, restaurálva ma is láthatjuk a Corvinus étteremben.

A mai Patikaházat a Gensel gyógyszerész-orvos családtól Sowitsch Pál vásárolta meg, akinek a belvárosban az 1650-es évektől „Fehér Angyal” néven működött gyógyszertára, feltehetően az Esterházy-palota valamelyik helyiségében. Az 1696-ban történt vásárlás után a két összevont gyógyszertár Fehér Angyalként szerepel a forrásokban.

1968-ban tehát az első, eredeti helyén megtartott és megnyitott Patikamúzeum létesült az országban. Ekkor alakult meg az MGYT Gyógyszerésztörténeti Szakosztálya az egyidejűleg rendezett tudományos tanácskozáson, mely Koricsánszky Ottó, Házi Jenő és Csatkai Endre korábbi kutatásait figyelembe véve foglalkozott a magyar gyógyszerésztani kutatásokkal. Különös figyelem kísérte Halmai János professzor újabb eredményeit. A konferencia résztvevői az ország több pontjáról érkeztek, így a szomszédos Győr, Kőszeg, Székesfehérvár, Budapest és a távolabbi Kecskemét, Szeged városából. Itt voltak a szakma neves képviselői, Antall József, Józsa Alajos, Szigetváry Ferenc, Grabarits István, hogy csak néhányat említsék közülük. Ettől kezdve országosan is rendszeressé váltak a szakosztály ülései, és természetesen Sopronban is, ahol ötvenként üléseztek. Elmondható, hogy egy sor helytörténeti, gyógyszerésztörténeti és gyógyítástörténeti publikáció látott napvilágot az elmúlt 40 év alatt.

Az ötödik évforduló kiemelkedő előadása Házi Jenő nevéhez fűződött, aki 1932-es publikációja óta gyűjtött, újabb eredményeiről számolt be. Megtudtuk, hogy az első név szerint is ismert gyógyszerész, Sixtus patikus 1495-ben a

belvárosban működött. Eddig csak 1539-ből ismertük Steinpeck Ferencet. A tizedik évfordulón Antall Józseftől hallottuk a „Tudománytörténet – gyógyszerésztörténet – múzeumügy Magyarországon” című helyzetfelmérő és iránymutató előadást. Dr. Blázy Árpád az MGYT Gyógyszerésztörténeti Szakosztálya tízéves munkájáról tartott beszámolót. Ez alkalommal kis különkiállítás mutatta be az újabb szerzeményeket a Patikamúzeumban Horváth Dénes rendezésében. A huszadik évforduló tudományos tanácskozásán már világosan megmutatkoztak a szakosztály nemzetközi kapcsolatai is. A tanácskozást Nikolics Károly „A Soproni Patikamúzeum alapítása és működése” című értékelő előadása vezette be. A szakosztály húszéves tevékenységéről Szigethváry Ferenc számolt be. Antall József pedig „Az orvostörténelem helyzete Magyarországon” című előadásában e kiemelkedő és rokon terület kutatásáról, feladatairól adott képet. „A nemzetközi Gyógyszersztörténeti Szövetség hat évtizedes fejlődéséről”, benne Magyarország aktív részvételéről számolt be Zalai Károly. Az ifjabb generációt Kocsis Krisztina, Nikolics Károly tanítványa képviselte „A soproni gyógyszerárak múltja” című előadásával. Aktuális kérdést boncolgatott Kempler Kurt a gyógyszerészet társadalmi megbecsültségéről. Végül Domonkos Ottó a Soproni Múzeum húszéves lendületes fejlődéséről számolhatott be.

1993-ban a Patikamúzeum a huszonötödik évfordulója ismét alkalmat adott egy gyógyszerésztörténeti konferencia megszervezésére. Nikolics Károly „Sopron gyógyszerésztörténeti emlékeinek gyűjtése” című előadásában tisztázta, hogy az Oroszlán gyógyszerár 18. századi, kiemelkedően értékes emléktárgyait, a 3. századi Damján és Kozma orvos, gyógyszerész szentek festményeit, és az 1771-es évszámmal megjelölt oroszországi nagy bronzmoszart és egyéb kisebb emlékeket nem Molnár Lajos, hanem a tőle megvásárolt patika új tulajdonosa, Nikolics Milivoj ajándékozta a Soproni Múzeumnak 1933 körül. Mint új szerzeményt emelte ki a világhírű, soproni származású Scholtz János csellóművész ajándékát, az 1551-ben nyomtatott fűvészkönyvet, terápiás bejegyzésekkel. Az ifjabb generációt Kocsis Krisztina és Reisner Erzsébet képviselte, egyetemi doktori disszertációik eredményeit ismerhettük meg előadásukból.

Ez alkalommal a régi asztali tárlók helyett újabb vitrineket helyeztek a kiállításba, melyeknek nemcsak a felső lapjára, hanem az alsó üvegezett polcra is kerülhettek tárgyak, dokumentumok az újabb szerzeményekből. Ezek az újdonságok mind Nikolics Károly és Horváth Dénes aktív kapcsolatainak köszönhetően kerültek a patikamúzeumba.

A jubileumi kiadványok sora mellett fontos soproni gyógyszerésztörténeti tanulmányok láttak napvilágot a *Soproni Szemlében*, a Házi Jenő Emlékkönyvben, az *Orvostörténeti Közleményekben*, valamint a Soproni Levéltár *Sopron város történeti forrásai* sorozatában Mollay Károly *Hans Seyfriedt házipatikája és*

eceteskönyvecskéje 1609–1633 címen. A Patikamúzeum szakszerű bemutatását Nikolics Károly írta meg a Tájak – Korok – Múzeumok sorozatban, magyar és német nyelven. A múzeum éves látogatottsága 4–5000 fő körül mozog.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a Soproni Patikamúzeum létrejötte, a MGyT Gyógyszerésztörténeti Szakosztályának itteni megalakulása a soproni gyógyszerészek folyamatos munkájának, szervezőkézségének eredményeként országos jelentőségű volt.

Itt is köszönetet mondok a magam és a Soproni Múzeum nevében Mühl Nándorné, Horváth Margitnak az emlékülés megszervezéséért.

A Patikamúzeumra és az orvoslás történetére vonatkozó kiadványok, cikkek

- 1968 *A Soproni Múzeum gyógyszerészeti gyűjteménye*. 64. p. Szerkesztette: Domonkos Ottó, Győr-Sopron Megyei Múzeumi Szervezet kiadványai, 4. szám.
- 1982 Nikolics Károly: *Sopron – Patikamúzeum*. Tájak – Korok – Múzeumok Kiskönyvtára.
- 1993 Nikolics Károly: *A Soproni Patikamúzeum. A 25. évforduló előadásai*. 80 p.
- 1993 Házi Jenő: Kiegészítések a soproni patikák hőskorához. Dr. Nikolics Károly előszavával. In *Házi Jenő Emlékkönyv*. Szerkesztő: Turbuly Éva, Dominkovits Péter. 113–126. p.
- 1993 Domonkos Ottó: A soproni Gensel család háza és lakása a XVII. században. In *Házi Jenő Emlékkönyv*. Szerkesztő: Turbuly Éva, Dominkovits Péter. 279–285. p.
- 1995 Mollay Károly: *Hans Seyfridt házipatikája és eceteskönyvecskéje (1609–1633)*. 140 p. Sopron város történeti forrásai. B sorozat, 2 kötet.
- 1996 Vida Mária: *Patikamúzeumok – műemlékpatikák Magyarországon*. 158 p. Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár kiadványa.
- 1998 Harmincéves lett a patikamúzeum. *Kisalföld*, 1998. június 11.
- 2004 Domonkos Ottó: A falusi szülőszek, vajúdoszék. *Orvostörténeti Közlemények*, 2004, 141–154. p.
- 2008 Domonkos Ottó: Védő és bajelhárító tárgyak, amulettek 17. századi hagyatéki leltárakban. In *Soproni Szemle – Tanulmányok Tirnitz József emlékére*. 2008, 137–142. p.
- 2008 D. Szakács Anita: *16–18. századi orvostörténeti vonatkozású végrendeletek. A kora újkori Sopron város egészségügyének társadalomtörténeti forrásai*. Sopron, 2008. 265 p.

SERFÖZŐ SZABOLCS

Nagycell és Kiscell –
gondolatok a lábasházi kiállítás